

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СЕМІОТИЧНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Том 7

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СЕМІОТИЧНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Том 7

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2024

УДК 81'37; 003; 81'22, 004.83:316.77

М 74

Рецензенти:

- Леміш Н.Є.** доктор філологічних наук, професор
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (м. Київ)
- Славова Л.Л.** доктор філологічних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 7 від 26 червня 2024 р.*)

Колектив авторів: Аладько Д.О., Деменчук О.В., Калініченко М.М.,
Константинова О.В., Кучма Т.В., Мізін К.І., Орел І.І.,
Павлова О.І.

Мовна концептуалізація семіотичного простору людини:
М 74 колективна монографія / кол. авт.; голов. ред. О.В. Деменчук. Рівне:
РДГУ, 2024. 160 с. (Історія та сьогодення філологічної науки; т. 7).

Linguistic conceptualisation of person's semiotic space:
Collective work / auth.; O.V. Demenchuk (ed.). Rivne: RSUH, 2024. 160 p.
(History and Contemporaneity of Philological Science; v. 7).

У колективній монографії представлено розвідки, предметом аналізу яких є особливості мовної концептуалізації семіотичної картини світу. На матеріалі романських, германських та слов'янських мов (французька, англійська, німецька, польська, українська) було розглянуто низку актуальних питань, присвячених теоретичним проблемам та прикладним аспектам лінгвосеміотики, аналізу лінгвосеміотичних моделей у семантиці лексики, дослідженню лінгвосеміотичних концептів у зіставно-типологічному висвітленні.

The collective work deals with the linguistic conceptualisation of the semiotic worldview. Based on the Romance, Germanic and Slavic languages (French, English, German, Polish, and Ukrainian), the paper focuses on the topical issues related to the theoretical problems and applied aspects of linguistic semiotics, the analysis of linguosemiotic models in lexical semantics, the study of linguosemiotic concepts in contrastive and typological perspectives.

УДК 81'37; 003; 81'22, 004.83:316.77

©Автори публікацій, 2024

©Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ЛІНГВОСЕМІОТИЧНІ МОДЕЛІ В СЕМАНТИЦІ ЛЕКСИКИ

Константинова О.В.

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНА ЯК МОВНОГО ЗНАКА

Лінгвосеміотика, або знакова теорія мови вивчає мову як засіб збереження, передачі й обробки інформації в спільноті людей. Лінгвосеміотичний аналіз мовних явищ дозволяє зрозуміти, як знаки функціонують у різних комунікаційних контекстах, а також як вони взаємодіють з культурними і соціальними аспектами.

Вивчення мови як знакової системи бере початок в ученні стоїків, працях Аристотеля, граматики Пор-Рояля, концепціях В. Гумбольдта, Е. Кассіра, Ч. Пірса, Р. Карнапа, Ч. Морріса, Ч. Огдена, А. Річардса, А. Гардинера, К. Бюлера та багатьох інших (Кочерган, 2006, с. 168). Однак всебічний і системний опис ця ідея знайшла в працях Ф. де Соссюра, який першим сформулював і обґрунтував положення про двосторонній характер мовного знака (план змісту і план вираження – позначене і позначення), про психічну сутність обох його сторін, про довільний характер їхнього зв'язку, а також про системну обумовленість знака, неперервність знака в часі, його мінливість тощо (Сосюр, 1998).

Мовні знаки є найскладнішими, найрізноманітнішими та найдосконалішими серед усіх видів знаків у суспільстві. Кожна мова представляє собою складну динамічну систему знаків, які мають різні структурні рівні. Мовні одиниці різних структур і рівнів демонструють знакові властивості неоднакового характеру. Найвиразніше специфіка мовного знака проявляється на рівні слова. Кожне слово певної мови позначає певний клас або групу тісно пов'язаних позамовних явищ — об'єктів, процесів, властивостей та їх відображень у свідомості. Характер позначуваного явища чи класу явищ залишається чітко визначеним навіть при відриві слова від процесу мовлення і лише конкретизується щоразу в умовах ситуації

мовлення чи в комбінації з іншими словами. Мовні знаки переважно володіють вторинною, або внутрішньосистемною, мотивованістю.

Одним з найважливіших лінгвосеміотичних питань з огляду на природу мовного знака є питання про те, «який саме фрагмент структури знань про позначене обирається мотиваційною базою найменування і яке саме його позначення стає мотиватором (-ами) номінативних одиниць» (Селіванова, 2008, с. 138-139).

Пояснити, як предмет (концепт, поняття) отримує позначення в людській мові – основне завдання таких суміжних дисциплін як теорія номінації та ономасіологія. Предметом теорії номінації є загальні закономірності утворення мовних одиниць, взаємодія мислення, мови і дійсності в цих процесах, роль людського фактору і прагматичної установки у виборі ознак, що утворюють основу номінації; а також дослідження мовної техніки номінації – її актів, засобів і способів; створення типології номінації; опис її комунікативно-функціональних механізмів. Об'єктом ономасіології є «номінативні структури мовних знаків, а предметом – їхня проекція на значення та структури знань про позначене» (Селіванова, 2008, с. 139).

Метою нашої розвідки є вивчення таких мовних знаків як терміни з огляду на залежність термінологічної номінації від системи понять певної галузі. Прикладом слугували вузькогалузові англійськомовні терміни оподаткування, що належать британському та американському варіантам полінаціональної англійської мови.

Теоретичні засади вивчення термінологічної номінації на матеріалі різних мов обґрунтовано в працях А. С. Д'якова, Т. Р. Кияка, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, А. Л. Міщенко, Г. В. Наконечної, О. І. Павлової, Т. І. Панько, Е. Ф. Скороходька та ін.

Процес найменування у сфері спеціальних понять – термінологічна номінація – є актуальним предметом досліджень лінгвістів, логіків та спеціалістів відповідних фахових галузей, оскільки, як відзначається в численних термінологічних дослідженнях, спеціальні галузі знання є джерелом безперервного поповнення й оновлення лексичного складу будь-якої мови, яке часто випереджає розвиток загальної лексики, де не відчувається такої гострої необхідності у прискореному розвитку словникового складу. Наприклад, українська термінознавиця Г. В. Наконечна зауважує, що близько 90 відсотків нових слів, що з'являються і реєструються у словниках, це терміни (Наконечна, 1999, с. 54). Термінологія у сучасних розвинених мовах вважається основним знаряддям

міжнародної професійної комунікації, оскільки вона є головним джерелом сучасних наукових і технологічних знань.

Номінація – не тільки процес позначення, а й процес пізнання і комунікації. Мовна номінація залежить від пізнавальних здібностей людей і зумовлена мовним вираженням результатів людського пізнання, оскільки її матеріальною базою є конкретна мова зі своїми законами і властивостями. Для створення нового слова потенційно можуть бути використані різні мовні засоби, оскільки складний процес вибору найоптимальнішого способу номінації визначається об'єктивними і суб'єктивними моментами, зовнішніми і внутрішніми мовними факторами.

Ознака, на основі якої річ або клас речей отримує назву, часто не є головною і вибирається довільно, по-різному у різних мовах. Вибір ознаки не зачіпає основ абстрактного мислення і залежить від цілей практично-пізнавальної діяльності і конкретних умов (трудовий процес, культура, побут, традиції, географічне середовище і т. ін.), однак механізм номінації завжди один: індивідуальне, одиничне стає представником загального. Завдяки цьому мова – це не безкінечна кількість назв-ярликів для безлічі ознак різноманітних предметів і явищ, а певна система впорядкованих мовних одиниць, яка дозволяє відтворювати мовні одиниці знову і знову в процесі комунікації.

Сучасна лінгвістика, пов'язана з когнітивним підходом до мови, змінює традиційний фокус вивчення взаємозв'язку мови і мислення. Об'єктом когнітивної лінгвістики стає система вербалізованих знань, або мовна картина світу, тобто частина загальної концептуальної картини світу (глобальної системи інформації, яку мають у своєму розпорядженні соціум і індивід), поійменована за допомогою різноманітних мовних знаків (Жаботинская, 1997, с. 4).

Когнітивні лінгвістичні дослідження, спираючись на останні досягнення психології, нейрофізіології, теорії інформації та інших наук, виходять з того, що не все, сприйняте і пізнане людиною, вербалізується. Різноманітна інформація про світ, надійшовши за допомогою різних органів відчуттів у мозок людини, не обов'язково має бути вся пропущена через мовні форми. Відповідно, концептуальна система – динамічне утворення у свідомості людини, що слугує переробці інформації про світ і одночасно накопичує цю інформацію в узагальненому вигляді – набагато складніша за свою будовою, аніж система значень відомих людині мовних одиниць. Якщо традиційна теорія номінації результатом пізнання світу

людиною і базовою одиницею номінації вважає слово-поняття, утворення якого зумовлене комунікативною функцією мови, то когнітивізм базовою одиницею пізнання визнає концепт – «інформаційну структуру свідомості, у формуванні якого беруть участь різні пізнавальні механізми: від чуттєвої сфери до мислення, інтуїції, трансценденції і позасвідомого» (Селіванова, 2008, с. 150).

У залежності від комунікативного завдання концепт як комплексна мисленнева одиниця актуалізує в процесі мисленневої діяльності або свій поняттєвий рівень, або фреймовий, або рівень уявлення, або різні комбінації цих концептуальних сутностей. Тому концепт вербалізується в мові за допомогою різноманітних мовних засобів, слово не може повністю представити концепт, воно є лише засобом доступу до концептуального знання.

Оскільки значна частина людських знань і пізнавальної діяльності опосередковані мовою, більшість концептів вербалізовано. Тому лінгвістика вважається одним з основних постачальників матеріалу, необхідного для усвідомлення способів організації різноманітних знань і інформації, закладеної в пам'яті людини.

Сутність мовної номінації полягає в тому, що вона, відображаючи в свідомості носіїв мови їхній практичний і суспільний досвід, перетворює факти позалінгвальної дійсності в мовні значення. Мова стає основним засобом закріплення і засвоєння результатів пізнання, що дозволяє людству інтенсивніше вивчати дійсність і поглиблювати знання про неї з кожним наступним поколінням.

У процесі розвитку спеціального знання виникає потреба позначити явища, предмети, поняття спеціальної (наукової, технічної, галузевої) сфери людської діяльності, що призводить до появи найменувань особливого роду, найбільш інформативних одиниць мови на рівні слова – термінів. Вони розглядаються як один із способів організації, збереження і трансляції різноманітних знань і інформації, закладеної в колективній людській пам'яті. Терміни як одиниці номінації експлікують галузеві поняття в межах терміносистеми – знакової моделі спеціальної області знання (Міщенко, 2013, с. 177).

Різницю між загальнонаціональною і термінологічною лексикою з позиції виконуваної ними номінативної функції бачимо в тому, що слово, беручи участь у створенні мовної картини світу, вербалізує концепти (образи, схеми, ідеї, поняття); термін у складі термінології, беручи участь у створенні наукової картини світу, вербалізує *спеціальні поняття*, що мають своє місце в певній чітко

окресленій терміносистемі, яка виникає в процесі теоретичного пізнання й осмислення дійсності, і структура якої залежить від концептуального апарата спеціальної галузі.

Розкрити специфіку понять будь-якої терміносистеми і їхньої мовної об'єктивації засобами термінологічної номінації неможливо поза системою знань, до якої ці термінологічні поняття належать; тому дослідженню термінології на мовному рівні має передувати розгляд поняттєвого апарата галузі знань, що вивчається.

Як відомо, результатом когніції і наукового пізнання є класифікація. Класифікації підлягають поняття про об'єкти як певні мисленнєві категорії. Результатом класифікації є система підпорядкованих понять: подільне поняття є родом, а нові поняття (члени поділу) є видами цього роду, підвидами видів тощо. Це система розподілення об'єктів по групах відповідно до наперед визначених ознак. Класифікація понять може базуватися на різних принципах, проте відображає лише синхронні відношення; з розвитком галузей системи понять перебудовуються. В термінологічних стандартах відображають групи понять, пов'язаних родо-видовими і партитивними відношеннями, а також міжкатегоріальними зв'язками типу «предмет – процес», «властивість – предмет», де одне поняття характеризує інше якісно або кількісно.

Можна виділити два фундаментальних критерії, що лежать в основі тієї чи іншої термінологічної класифікації: ономасіологічний та семасіологічний. На практиці не просто послідовно дотримуватись виключно одного критерію, тому в термінологічних дослідженнях намагаються поєднати обидва підходи, визнаючи панівну роль за критерієм «від поняття до терміна».

Для побудови моделі концептуального апарата англійськомовної термінології оподаткування необхідно виділити її концептуальні центри і врахувати поняттєво-логічні відношення понять досліджуваної спеціальної галузі. Встановлення цих відношень здійснювалося на основі різноманітних дефініцій термінів оподаткування (довідкових тлумачень, наукових, контекстуальних, синонімічних, антонімічних дефініцій, посилань на визначений термін), які можна вважати засобом для опису значення терміна (Павлова, 2011, с. 126-159). Дефініція є також засобом експлікації поняття, оскільки вона відповідає обсягові поняття і передає його основний зміст. Термін іменує поняття і конституюється за допомогою дефініції. Не всі терміни, відібрані для нашого дослідження, визначено суто науковими дефініціями у відповідності до певних

логічних правил, оскільки ми дотримуємося тієї точки зору, що терміни нарівні з поняттями науки (в даному випадку фінансової) іменують також і поняття спеціальні / професійні. Практичні дослідження доводять, що ідеальне уявлення про термінологічну дефініцію як про чітке логічне визначення не відповідає реальній термінографічній практиці, що зумовлено необхідністю брати до уваги мовний бік термінологічних одиниць.

Критерієм добору термінів слугувало їх функціонування в сучасних англійськомовних спеціальних фахових текстах із питань оподаткування: у фахових статтях, англійськомовних тлумачних фінансово-економічних словниках, деклараціях, інструкціях до декларацій, міжнародних угодах тощо, де ці термінологічні одиниці позначають суттєві для даної практичної і теоретичної сфери діяльності спеціальні поняття.

В кожній галузевій системі понять і, відповідно, термінології – її мовному вираженні, – можна виділити принаймні чотири основні групи понять (термінів):

1) базові, які належать до знання, що є основою галузі; в оподаткуванні це, наприклад, *tax* податок, *duty* мито, *income* дохід, *rate* ставка;

2) основні поняття і, відповідно, переважно прості терміни; наприклад, *taxation* оподаткування;

3) похідні і складні поняття, що їх отримують у результаті перетворення основних понять (похідні і складені терміни); *personal income tax* податок на доходи фізичної особи, *taxation of savings* система оподаткування заощаджень;

4) суміжні – необхідні поняття із суміжних галузей знань (залучені терміни); в системі оподаткування – юридичні терміни, терміни страхової справи, ринку цінних паперів тощо, наприклад, *disaster loss* матеріальні збитки через стихійне лихо, *anticipation bond* короткострокове кредитне зобов'язання місцевих органів влади.

Особливістю англійськомовної терміносистеми оподаткування є те, що базові поняття цієї сфери – спеціалізовані і конкретизовані поняття більш широких фінансової та економічної галузей.

Спираючись на принципи моделювання систем понять, а також на визначення сутності податків, податкових правовідносин та податкової системи, враховуючи особливості практики оподаткування та створення відповідних термінів у США та Великій Британії, можна зробити висновок, що концептуальний апарат англійськомовної професійної сфери оподаткування є результатом перетину декількох

концептосфер – фінансово-економічної, юридичної, страхової справи, ринку цінних паперів, статистичної. У проаналізованій терміносистемі можна виділити 11 концептуальних груп термінів. Концептуальна група в роботі розглядається як група термінологічних одиниць, пов'язаних між собою різноманітними логічними відношеннями та певним поняттєвим взаємозв'язком. Концептуальна група є складовим елементом концептуального апарата англomовної термінології оподаткування. Побудування концептуального апарата галузі оподаткування дозволяє відобразити існування в цій терміносистемі спеціальних понять різного рівня узагальнення. Послідовне дотримання обраного принципу класифікації зобов'язує відносити різні лексико-семантичні варіанти деяких термінологічних одиниць до різних концептуальних груп / підгруп, оскільки ономазіологічний аспект розгляду лексики вимагає абстрагуватись від характеру співвідношення варіантів усередині окремого багатозначного слова.

У поняттєвій області термінології оподаткування виділяються три концептуальних центра: I. СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ, в який входять базові поняття англо-американської терміносистеми оподаткування; II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ, який відображає основні поняття досліджуваної термінології; III. ПОНЯТТЯ СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ, що його утворюють необхідні для функціонування аналізованої терміносистеми статистичні, юридичні поняття, та поняття ринку цінних паперів і страхування. З кожним із центрів співвідносяться певні концептуальні групи термінів із відповідним поняттєвим навантаженням, а концептуальна група податок має певний поняттєвий зв'язок з кожною із них.

Так, аналіз термінологічних дефініцій показав, що з концептуальним центром СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ безпосередньо пов'язані терміни наступних концептуальних груп. Перша група термінів – 1.1 ПОДАТОК, наприклад: *direct tax* прямий податок, *state sales tax AmE* штатний податок з продажу, *tax on consumption* податок на споживання, *tax on accumulation of profits* податок на накопичений прибуток, *Social Security tax AmE – National insurance contributions BrE* податки на соціальне страхування.

Концептуальна група 1.2. ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ складається з п'яти поняттєвих підгруп, що позначають: 1.2. а) СУБ'ЄКТ: *bearer of tax liability* платник податку, *calendar-year taxpayer* платник податків, який має подати

декларацію у встановлений термін після закінчення календарного року; *active participant* платник податків, на якого розповсюджувалася будь-яка пенсійна схема (навіть один день звітного року); *self-employed individual* платник податків, що провадить незалежну професійну діяльність / самозайнята особа; *proprietorship* приватне підприємство;

1.2. б) **ОБ'ЄКТ / БАЗА ОПОДАТКУВАННЯ**: *gross income* валовий / сукупний дохід, *income from agriculture and forestry* прибуток від сільськогосподарської діяльності, *tip income* «чайові», платня, отримана за послуги, *commission* комісійні, *assets* активи;

1.2. в) **СТАВКИ / КВОТИ**: *graduated rate* диференційована ставка податку, *tax scale* шкала податкових ставок, *marginal tax rate* маржинальна ставка податку, *basic rate BrE* базова ставка прибуткового податку, *descending tax scale* регресивна шкала ставок оподаткування;

1.2. г) **СТРОКИ**: *late filing* прострочена подача декларації, *monthly tax payment system* щомісячна сплата податків, *tax return filing period* період заповнення і подання податкових декларацій, *[income] tax month* місяць податкового року, *financial year esp. BrE = fiscal year esp. AmE* фінансовий рік;

1.2. д) **СУМИ**: *automobile expenses* витрати, пов'язані з використанням автомобіля підприємства, *bite of taxes* податкові вилучення, *down payment* авансові податкові платежі, *medical expenses* витрати на медичне обслуговування, *tax expenditures* втрати податкових надходжень через виплати з бюджету різноманітних пільг.

До третьої групи 1.3. **ВЛАСТИВОСТІ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ** віднесено терміни, що позначають поняття ознак, характеристик певних явищ терміносистеми, що аналізується, а також процесів, пов'язаних з ними. Термінологічні одиниці третьої концептуальної групи поділяються на дві підгрупи: 1.3. а) **ПРОЦЕСИ**: *deflection of tax liability* законне перенесення податку на іншу особу, *to lighten [tax burden]* полегшувати / послаблювати (податковий тиск), *to itemize* надавати детальний перелік усіх вирахувань (при заповненні податкової декларації), *income tax management* ведення банком податкових справ клієнта, *to abide by the tax order* дотримуватися податкового режиму;

1.3. б) **ХАРАКТЕРИСТИКИ**: *subject to taxation / ratable* такий, що підлягає оподаткуванню, *tax-free* вільний від податку, *nontaxable* такий, що не обкладається податком, *ex VAT BrE* такий (товар, ціна),

що не включає податок на додану вартість (ПДВ), *tax-efficient* такий, що дозволяє сплачувати меншу суму податку.

Другим концептуальним центром, з яким асоціюється цілий ряд концептуальних груп термінів, є **ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ**. З ним співвідносяться групи термінів, що позначають: 2.1. **ПОДАТКОВЕ АДМІНІСТРУВАННЯ**. 2.2. **ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ**; 2.3. **ЕЛЕМЕНТИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ**; 2.4. **ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ**.

Перша концептуальна група розпадається на такі підгрупи: 2.1. а) **СУБ'ЄКТ**: терміни, що дають назви спеціалістам досліджуваної галузі, наприклад, *surveyor of taxes BrE* податковий інспектор, *Internal Revenue Service investigator AmE* контролер податкового управління, *General Commissioners BrE* загальні уповноважені; *inspector of taxes BrE* податковий інспектор, який слідкує за правильною сплатою податків; *office auditor AmE* ревізор управління;

2.1. б) **УСТАНОВА**: терміни на позначення адміністративних податкових органів обох держав та різноманітних організацій, пов'язаних із функціонуванням податкової системи: *Taxpayer Advocate Service AmE* юридична служба допомоги платникам податків, *Internal Revenue Service (IRS) AmE* Служба внутрішніх доходів (США), *Bureau of Customs AmE* Управління митних зборів (США), *Board of Inland Revenue BrE* Управління податкових зборів (Великої Британії); *National Taxpayers' Union AmE* національна спілка платників податків США.

2.1. в) **ЗАХОДИ**: терміни, що позначають заходи податкових органів для поліпшення функціонування податкової системи та здійснення контролю за сплатою податків: *administration of the tax* заходи по визначенню податкової заборгованості й збору податків; *tax indexing* податкова індексація / регулювання податкових ставок, *tax [consultancy] services* консультаційні послуги з оподаткування; *reciprocal tax exemption* взаємна відмова від стягнення певних податків адміністративними органами різних рівнів; *Personal equity plan BrE* політика заохочення акціонерів шляхом створення податкових пільг.

Друга концептуальна група термінів – **ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ** – складається з двох понятійних підгруп: 2.2. а) **ДОКУМЕНТИ, БАЗИ ДАНИХ**: *tax return* податкова декларація, *separate return* окрема податкова декларація (одного з членів сім'ї), *joint return* спільна податкова декларація, *request for exemption*

клопотання про податкову знижку, *notice of exemption* довідка про звільнення від податку.

2.2. б) **МЕТОДИ, СХЕМИ, ПРАВИЛА НАРАХУВАНЬ**: *Cafeteria plan AmE* схема, за якою працівник має право обирати оподатковувані або неоподатковувані пільги з тих, що пропонує керівництво, *flat rate method of depreciation* метод рівномірного списання вартості основного капіталу, *cash basis method of accounting* касовий метод бухгалтерського обліку (використовується для розрахунків оподаткування підприємств), *pay as you earn BrE* сплата податків шляхом вирахувань з поточного доходу, *[standard business] mileage rate AmE* стандартна вартість пробігу бізнес-автомобілем одного кілометра (норми для розрахунку витрат, пов'язаних з використанням автомобіля підприємства).

Третя концептуальна група термінів – **ЕЛЕМЕНТИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ** – відображає поняття, пов'язані з діяльністю держави у сфері встановлення і стягнення податків з метою оптимального оподаткування, що досягається, зокрема, системою пільг та певним механізмом контролю. Ця концептуальна група об'єднує дві понятійні підгрупи: 2.3. а) **ПІЛЬГИ**: *retirement income credit* податкова знижка для осіб, що вийшли на пенсію, *nonrefundable credit* податкова пільга, яка не може перевищити податкове зобов'язання платника податків, *standard deduction* нормативні відрахування (з оподаткованого доходу), *immunity from taxes* податковий імунітет, звільнення від податків, *investment allowance* податкова пільга за інвестування капіталу, *allowance for funds* податкова знижка на капіталовкладення;

2.3. б) санкції: *administrative fine* адміністративний штраф, *punitive tax on retained earnings* податковий штраф за зловживання відрахуваннями у фонд нерозподіленого прибутку, *accuracy-related penalty* штраф за свідомо вказані неправдиві дані в податкових документах, *underpayment penalty* штраф за несплату податку, *tax lien* арешт майна за несплату податків.

Остання концептуальна група термінологічних одиниць, асоційована з концептуальним центром **ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ – ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ** – об'єднує терміни, які позначають наукові поняття тієї чи іншої фінансової або економічної доктрини й вживаються в спеціальних фахових текстах з питань оподаткування. До неї належать: *back-lash effect* «спіральный ефект» (податки – заробітна платня – податки), *fiscal drag* «фінансові гальма» (економічного росту через зростання

податків), *fiscal tools* заходи податкової політики (як засіб економічного регулювання), *preferential tax treatment* пільговий податковий режим; *ability to pay principle* принцип оподаткування, що базується на положенні про відповідність оподаткування фінансовим можливостям платника податків.

Розгляд концептуальних груп термінів, що асоціюються з базовими й основними поняттями досліджуваної термінології, показує, що категоріальні поняття, які є «тематичними інваріантами» для об'єднання інших груп термінів, належать більш широкій фінансово-економічній термінології; спеціалізація вузькофахових термінологій вимагає ускладнення структури терміна відповідно до зростання ступеня його вмотивованості, тобто відповідності позначуваному поняттю. Базові й основні поняття оподаткування вже є семантичними похідними від категоріальних фінансових понять, таких як *income, capital, value, tax, money, rate* тощо.

Решту концептуальних груп термінів згруповано навколо концептуального центру ПОНЯТТЯ СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ. Вони об'єднують необхідні для функціонування англійськомовної термінології оподаткування поняття з таких спеціальних галузей знання як статистика, фондовий ринок, страхування, юриспруденція, що відповідно відображено залученими термінами наступних підгруп: 3.1. **СТАТИСТИЧНІ ПОНЯТТЯ:** [*tax*] *computation* розрахунок податку, *bracket* певна категорія / група платників податку, *collection information statement* зведення інформації, необхідної для збору податків, *domicile* постійне місце проживання, *qualifying widow/-er* платник податків, що підпадає під категорію «вдівець/вдова» (протягом двох років по смерті подружжя).

3.2. **ПОНЯТТЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ:** *wash sales* фіктивний продаж цінних паперів з наступним перепродажем, *limited tax bond* муніципальна облігація, забезпечена конкретними податковими доходами емітента, *anticipation bond AmE* казначейська облігація США, яку податкова адміністрація приймає в сплату податків на спадок за номінальною вартістю, *common stockholders AmE = ordinary shareholders BrE* власники звичайних акцій;

3.3. **ПОНЯТТЯ СТРАХОВОЇ СПРАВИ:** *use and occupancy insurance* страхування компаній від платежів (напр., податків) на випадок перерви у виробничій діяльності через стихійне лихо, *unemployment insurance* страхування від безробіття, *group term life insurance* страхування життя працівників роботодавцем, *Medicare AmE* федеральна система медичного страхування для осіб похилого

віку, *health and accident insurance* страхування від хвороб та нещасних випадків;

3.4. **ЮРИДИЧНІ ПОНЯТТЯ:** *fiscal law* податкове право, *Tax Code* податковий кодекс, *child support payments* гроші на утримання дитини, що їх стягують за рішенням суду, які, на відміну від аліментів, не впливають на зменшення оподаткованого доходу, *separate maintenance payments* виплати, що їх здійснює чоловік / жінка на утримання іншої сторони (за рішенням суду або добровільно), *tax clause* розділ (у міжнародному контракті, кредитній угоді тощо) про умови оподаткування і сплати податків.

Лінгвоментальна природа термінологічної номінації зумовлює залежність семантики терміна від мовної оболонки лексичної одиниці, що термінологізується; однак цілеспрямований і творчий характер термінологічної номінації, детермінований суб'єктивним фактором, визначає пріоритетну поняттєву залежність термінів від концептуального апарата спеціальної галузі: лексична одиниця стає терміном лише в складі певної терміносистеми завдяки різноманітним логіко-поняттєвим взаємозв'язкам з іншими елементами цієї системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Жаботинская, С. А. (1997). Когнитивная лингвистика: к вопросу об уровнях концептуальных моделей. *Вісник Черкаського університету. Філологічні науки*, 3, 3-11.
- Кочерган, М. П. (2006). *Загальне мовознавство*. Київ: Академія.
- Міщенко, А. Л. (2013). *Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу*. Вінниця: Нова книга.
- Наконечна, Г. В. (1999). *Українська науково-технічна термінологія: Історія і сьогодення*. Львів: Кальварія.
- Павлова, О. І. (2011). *Основи термінознавства*. Рівне: Волинські обереги.
- Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К.
- Сосюр, Ф. де. (1998). *Курс загальної лінгвістики*. [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. К.: Основи.

Наукове видання

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ
СЕМІОТИЧНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

Історія та сьогодення філологічної науки

Том 7

Academic Edition

LINGUISTIC CONCEPTUALISATION
OF PERSON'S SEMIOTIC SPACE

Collective work

History and Contemporaneity of Philological Science

Volume 7

Формат 60x84^{1/16}.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Гарнітура Century Schoolbook.

Авт. арк. 8,6. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12

тел.: (0362) 26-48-83

Друк: «ПараГраф+»

м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8

тел.: (0362) 26-49-27